

Írta: Tóth Anrea

GYERMEKKORÚ BŰNELKÖVETŐK

EGY AKTUÁLIS PROBLÉMA

„Azok a törvényhozási feladatok, melyeket a gyermekvédelemre és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések terén a magyar törvényhozásnak is megoldania kell, kapcsolatosak azzal a társadalmi problémával, amely előreláthatólag az egész XX. században mind a társadalom munkásságát, mind a kormányok tevékenységét, mind a törvényhozásokat foglalkoztatni fogja”²⁶ Csaknem 100 év eltelt a fenti gondolat megfogalmazása óta, de sohasem volt annyira időszerű, mint mostanság.

A hazai büntetőjog- és igazságszolgáltatással, különösen a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásával, illetve a gyermekkorú elkövetőkre vonatkozó igazgatási eljárásokkal kapcsolatban számtalan kérdés, kritika vetődött fel az elmúlt évek során. Ennek egyfelől voltak külső okai, mint a különböző nemzetközi ajánlásokhoz való alkalmazkodás igénye, kényszere, a jogharmonizáció követelménye. A döntő okokat azonban nem ezek, mint inkább a közbiztonság romlása, a kiskorú elkövetők számának növekedése, az általuk megvalósított bűncselekmények struktúrájának megváltozása, az elkövetés során alkalmazott indokolatlan erőszak és értelmetlen brutalitás megjelenése jelentette. A problémára való reakcióformálásban a változás, változtatás szükségességét ugyanúgy nem kérdőjelezi meg a szakemberek, mint ahogy nem vitatják a kiskorú elkövetőkre vonatkozó speciális rendelkezések meglétének létjogosultságát sem. A változtatás irányában azonban nem ilyen egyöntetű a véleménymegoszlás. A közvélemény, a jogpolitika, a szakemberek egy része a büntetések és intézkedések szigorítását követelik, míg mások az enyhítését, de legalábbis egy más irányban történő fejlesztését igénylik. Nem kívánok most belemenni ebbe az elsődlegesen szakmai tapasztalatot, felhalmozott tudást igénylő kérdésbe, de nyilvánvaló, hogy a pár éve folyó vitát le kellene zárni, az egymással szembenálló álláspontokat közelíteni kell. Ezt igényli egyfelől a közvélemény, tudván, hogy a többségi társadalom kiskorúak kriminalitásával kapcsolatos vélekedése, – az esetleges személyes, vagy közvetlen környezetének tapasztalásán túl – attól függ, hogy miként vallja magáénak a tömegmédiák által közvetített kevésbé differenciált nézőpontokat. Másfelől ezt igényli a jogpolitika is, annak érdekében, hogy a kiskorú elkövetőkre vonatkozó jogi és igazgatási eljárások rendszerének hazai továbbfejlesztési szükségessége, és lehetősége mögött egy viszonylag egységes szakemberi tábor tudjon maga mögött.

Ahhoz, hogy a gyermekkorú elkövetők esetében alkalmazott hatósági intézkedések a realitásokhoz közeledjenek, ahhoz, hogy a szükséges jogharmonizációban a rendelkezési anyag és alkalmazás korszerűsítésében érvényre jussanak a gyermekkorú veszélyeztetettség, valamint a törvényi tényállásba ütköző cselekményei hatékonyabb megelőzésének és kezelésének szempontjai, szükséges feltárni, hogy a gyermekkorú elkövetők száma és aránya mit is mutat meg valójában, értelmezhető-e a rendelkezésre álló adatsor. Milyen a gyermekkorú kriminalitás struktúrája, melyek a cselekmények mögöttes okai és körülményei, miképpen érvényesülnek a bűnözés megelőzésére szolgáló hatósági, jogszabályi rendelkezések.

²⁶ 1908. évi törvények. Magyar Törvénytár 1908. Franklin Társulat, Budapest, 1909

Ugyancsak ismerni kellene a különféle intézkedések és beavatkozások eredményességét, hatékonyságát is gyerek és fiatalkorúaknál egyaránt, (a szerk.)

Ezen információkhoz a legegyszerűbb módon a statisztikai adatok elemzésével jutunk, hozzáteve, hogy a statisztikai hibalehetőségektől eltekintve még mindig ez jelenti a bűnözésre vonatkozó leginkább objektívnek tekinthető számszaki mércét.

A kriminálstatisztikai adatsorra épülő morfológiai elemzés már önmagában is hozzájárulhat a realitásokhoz közeledő kriminálpolitika megvalósításához, a büntető igazságszolgáltatás tökéletesítéséhez. A statisztikai adatok természetesen nem fedik le a teljes valóságot, a kriminalitás tényleges megvalósulását. Számolnunk kell ugyanis egyfelől a látens bűnözés jelenvaló eltérő arányával. A bűnözés hosszú távú tendenciájának megállapítását nemcsak ez nehezíti meg, hanem a jogszabályok és a joggyakorlat változása, a kriminálpolitika alakulása. A bűnözés csökkenését vagy növekedését a büntetőjogi minősítésen túl befolyásolja a bűnüldöző apparátus tevékenysége (ide értve a felderítési hatékonyságot, másfelől, hogy mennyire hajlandóak bűnügyi esetként kezelni az állampolgári bejelentéseket), a népesség száma és összetétele, az állampolgári bejelentési hajlandóság, sőt a halmazati bünelkövetések alakulása is, de természetesen az alapot a létfeltételek változása és alakulása határozza meg.

Jelen írás a gyermekkori kriminalitás vizsgálatához az elmúlt 5-10 év kriminálstatisztikai adatait vette figyelembe.²⁷ A konkrétságot az előbbieken túl más tényezők is nehezítették, erre utal többek között az 5-10 évben megadott intervallum. A 5-10 éves időszak megadása abból származik, hogy idővel számos korábbi statisztikai kategória megszűnt vagy megváltozott, így az összehasonlításra alkalmatlanná vált, számtalan korábról ismert információ hiányzott, nem került a felvett adatok körébe. Ezzel összefüggésben különösen sajnálatos az a tény, hogy napjainkra a gyermekkori elkövetők, a hozzátartozók, a törvényes képviselők csak legszűkebb adatait tartalmazzák az iratok. A bűnügyek rendőrségi nyomozásáról szóló 40/1987. BM utasítás a gyermekkoriakra vonatkozó speciális eljárási szabályok között kifejezetten nem írja elő a személyi és családi körülmények ennél pontosabb megállapítását. Ez annál inkább nagy hiányosság, mivel ennél a fiatal elkövetői korosztálynál különösen igaz, hogy devianciájuk nem önmagában létező jelenség. Szoros kapcsolatot mutat adott ország gazdasági, politikai, oktatási és kulturális helyzetével, morális állapotával. Ráadásul ők képviselik a társadalom azon rétegeit, akik ki vannak téve a társadalmi fejlődést és haladást kísérő negatív következményeknek úgy, hogy koruknál fogva csak közvetetten tudnak részt venni saját helyzetük formálásában. Mit értek ezen? Nem véletlen a gyermek- és fiatalkorúak kriminalitásával foglalkozó teoretikusok körében az a vélemény, hogy e korosztályok bűnözésének alapjait valahol az élethelyzetüket meghatározó, behatároló családi körülményeikben, szocializációjuk körében kell keresni. A család, mint a társadalom kicsiny közössége közvetlenül közvetíti gyermekei számára – a család pozíciójának változása révén – a társadalmi hatásokat. A kiskori kriminalitás vizsgálatnál a legkézenfekvőbb és elsődleges a család vizsgálata. Ilyenformán a kutatás legfontosabb elemei a család társadalmi struktúrában elfoglalt helyét kijelölő szociológiai mutatók. A konkrét családi közösség társadalmi struktúrában elfoglalt helyét, az általa képviselt értékeket, a család tagjai közötti kapcsolatok tartalmát, a család közösségi létét, a közvetlen és aktuális társadalmi-környezeti viszonyok, valamint ezzel összefüggésben a jelen, illetve a múlt generációiban felhalmozott anyagi és szimbolikus javak határozzák meg. Mindezek alapjául a családi közösség nagysága, iskolázottsági szintje, foglalkozási presztízse, a munkamegosztásban elfoglalt helye, s ezekkel szoros kapcsolatot mutató anyagi-jövedelmi viszonyok szolgálnak. Sajátosan pont ezek hiányoznak leginkább az

²⁷ Az adatokat a Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya bocsátotta rendelkezésre.

egységes rendőrségi és ügyészségi statisztikákból. És még nem beszéltem az olyan „álom” információkról, mint pl. annak ismerete, hogy milyen a szülők pedagógiai-pszichológiai alkalmassága a szülői szerepre, milyen támogató, ellenőrző attitűd jellemzi őket gyermekük irányában, mennyire motiváltak a gyermek sikeres iskolai tanulását, tovább tanulását illetően. Tisztában vagyok azzal, hogy ezek összegyűjtése nem rendőrségi, ügyészségi vagy bírósági feladat, de az előrelépést az ilyen ügyek kedvezőtlen tendenciájának megállításában, többek között az előbbi információk megszerzésében és felhasználásában látom. Igaz létezik az egységes statisztikai rendszer, ún. T. lapja, amely a gyermekkorú iskolai végzettségére, veszélyeztetettségére vonatkozóan tartalmaz válaszadási lehetőségeket és kötelezettségeket. Ezek azonban nem a szükséges mélységig teszik fel a kérdéseket, másfelől a gyakorlat azt mutatja, hogy az iratok többségéből ezeket az adatokat nem lehet megállapítani, többnyire nem kerültek írásos dokumentációba. Azzal, hogy a gyermekkorúak kikerültek a büntetőjogi kezelés területéről, a gyermekkorú személyi és családi körülményeinek mélyebb feltárása a gyámhatóság feladata lett. A Szociális és Családügyi Minisztérium által gondozott gyámhatósági adatok azonban nem olyan részletesek, mint a fiatalkorúakra vonatkozó rendőrségi és ügyészségi adatok. Ezen hiányosságok nemcsak a tudományos igényű felmérések, kutatások elé gördítenek akadályt, de egyben az ifjúságvédelmi szolgálat két fontos vonalának, a bűnmegelőzés és szignalizáció területek hatékony működésének is gátjai. Az információk hiányában diszfunkcionálisan működik, ha egyáltalán működik, a célirányos bűnügyi felderítés a veszélyeztetett helyzetű deviálódó ifjúság körében. Vegyük végre tudomásul, hogy a kiskorúak bűnözése nem elsősorban jogi vagy rendőrségi kérdés, megoldásában az eddigieknél is nagyobb együttműködésre van szükség a különböző szakmai, tudományos területek összefogásával. Ne legyen pénz vagy akár szakmai féltékenység kérdése annak eldöntése, hogy egy gyermek vagy fiatalkorú elkövető kihallgatásánál, illetve ügyének végigvitelénél jelen legyen vagy sem pszichológus, szociális munkás, pedagógus vagy akár valamilyen szakszolgáltatástól szociális segítő.

A hiányosságok mellett természetesen számos területen történt előrelépés. 1997 óta működik a gyermekek jólétéről és a gyámügyi igazgatásról szóló a gyermekvédelmi tevékenységet szabályozó törvény. Ez a törvény egy sor korábbi problémát rendez – legalábbis elvileg –, mint a jelzőrendszer kiépítése, az esetszabeszmélés rendszer, az együttműködés rendszerének kötelessége a különböző a kérdésben érintett intézmények között. Az előrelépések közé sorolandó a rendőrség országos megelőzési programja, a D.A.D.A elnevezésű biztonságra nevelő iskolai program is. Ezek az új intézmények, programok és előírások már sok helyen működnek. Azonban továbbra is az a jellemző, hogy a tervszerű, tudatos megelőző munka csak papíron létezik. A rendőrkapitányságon csak elvéve találunk függetlenített ifjúságvédelmi előadókat. A bűnmegelőzési szolgálat osztályai 2-3 főből állnak, ahol a rendőrnek az ifjúságvédelem mellett még tengernyi feladata van, soha nincs ideje arra, hogy a felgyülemlett óriási információt feldolgozza, elemezze és értékelje. Másik kérdés, hogy van-e a megfelelő képessége és képzettsége a szóbanforgó munka elvégzésére. Egy rendőr nem tudja ellátni egy pszichológus, szociális munkás vagy akár a pedagógus szerepét (nem is ez a feladata), akik legtöbbször teljesen hiányoznak a napi rendőrségi munkákból. E szakembergárda hiánya máshol is felfedezhető, pl. sok esetben a bírósági szakaszban, A fentiekén túl más kedvezőtlen tendenciák is befolyásolják a társadalmi kontroll hatékonyságát, a prevenció eredményességét, pl. nem beszélhetünk következetes megelőzésről mindaddig, amíg a D.A.D.A. vagy ahhoz hasonló program nem jut el minden iskolába és minden osztályba. A legtöbb helyen az együttműködés rendőrségre osztott szerepe nem valósul meg, mert a rendőrségnek

egyáltalán nem jut erre ereje. Ezzel függ össze az általam tapasztalt egyik legnagyobb hiányosság, a kiskorú elkövetőkre vonatkozó adatlapok és összesített eredmények feldolgozatlansága. Ez egyben azt is jelenti, hogy nem könnyű az ügyek megismerése, holott ezek az eredmények alapját képeznék a veszélyeztetettség és a potenciális elkövetők kiszűrésének. A potenciális érintettek kiszűrése természetesen nem csak itt problémás. A nehézség olyan intézményeknél is jelentkezik, kiknek ez a feladata, gondolok itt a családsegítő vagy a gyermekjóléti szolgálatra. Egy fontos következtetést mindenesetre le lehet vonni. A deviáns viselkedés, a kriminalitás gyakorisága okainak kutatásakor nem szabad megfeledkezni a devianciával foglalkozó intézmények (jelen esetben a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a gyámügy, a különböző szakszolgálatok) működésének vizsgálatáról sem, és, ha a deviancia gyakoriságának mérsékelésére törekszünk, gondolkodni kell ezen intézmények és eszközeik (köztük a statisztika) megreformálási lehetőségeiről is.

GYERMEKKORÚ ELKÖVETŐK A STATISZTIKA TÜKRÉBEN

A gyermekkori kriminalitás rendszerváltozás óta bekövetkező 10 éves tendenciáját nem lehet egyetlen szóval jellemezni. A bűnelkövetők számának többé-kevésbé egyenletes növekedésével ellentétben az ismertté vált gyermekkorú elkövetők száma hol növekvő, hol csökkenő tendenciát mutat, pl., amíg 1995 és 1996 között 13%-os csökkenés, addig 1996 és 1997 között 16%-os növekedés volt tapasztalható. Az elmúlt éveket tekintve pedig 1998 és 1999 között 11%-os csökkenést, 1998 és 1999 között 7%-os növekedést regisztráltak. Mindenesetre az tény, hogy az 1990-1999-es időszak között az abszolút számokat tekintve 3600-4500 között mozgott létszámuk. 10 év távlatában 1992-ig az ismertté vált gyermekkorú elkövetők számában rohamos növekedés volt tapasztalható, ez utóbbi évben volt a legmagasabb számuk. Ezt követően a növekedés megtorpant, és kisebb hullámzások mellett inkább enyhe csökkenés következett be egészen 1997-ig. Ekkor lényeges emelkedés mutatható, amelyet az 1999-es csökkenés tört meg. A 14 év alatti populáció bűnözésének értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy ugyanezen időszakban a gyermekkorú népesség aránya folyamatosan csökkent, bár az elmúlt két év tekintetében itt is pozitív változásnak lehetünk tanúi. A gyermekkorú elkövetők %-os aránya a gyermekkorú lakónépességhez viszonyítva stagnált, néhol nőtt, vagyis a gyermekkori bűnözés változatlanul kedvezőtlen tendenciát mutat.(1.sz.tábla)²⁸

²⁸ „Tájékoztató a gyermekkorúak és fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről. 2000. év” Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya, Budapest, 2000.

A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők összefoglaló adatai

1.sz. tábla

Ev	Ismertté vált bűnelkövetők			Fiatalkorú bűnelkövetők				Gyermekkorú bűnelkövetők		
	száma	1990= 100%	10000 lakosra jutó bűnelkövetők száma	száma	aránya -	1990= 100%	10000 fiatalkorú lakosra jut	száma	1990= 100%	aránya a gyermekkorú lakónépességhez %-ban
1990	112.254	100	108,19	12.848	11,45	100	191,6	3744	100,	0,19
1991	122.835	109,43	118,63	13.508	11,00	105,14	192,52	4240	113,25	1,22
1992	132.644	118,16	128,32	15.476	11,67	120,45	214,56	4488	119,87	0,24
1993	122.621	109,24	118,93	15.001	12,23	116,76	213,83	4128	110,26	0,23
1994	119.494	106,45	116,27	14.479	12,12	112,69	217,31	4168	111,32	0,24
1995	121.121	108,00	118,22	14.321	11,82	111,46	226,74	4168	111,32	0,24
1996	122.221	108,88	119,68	13.544	11,08	105,42	226,00	3689	98,53	0,22
1997	130.966	116,67	128,72	13.955	10,66	108,62	246,73	4287	115,00	0,26
1998	130.966	116,67	129,22	12.866	9,82	100,14	240,97	3864	103,21	0,23
1999	131.658	117,29	130,46	11.540	8,77	89,82	225,86	4133	110,39	0,25

A gyermekkorú elkövetők köre büntetőjogi értelemben a 0-14 éves korú gyermekeket foglalja magába. A tényleges bűncselekmények elkövetőit tekintve azonban 4 életkori kategóriára érdemes odafigyelni a gyermekkorú elkövetők köréből.(2.tábla) A gyermekkorú elkövetők korcsoportos megoszlása hasonló tendenciát mutat a fiatalkorú elkövetőkhöz, vagyis a magasabb korcsoportba tartozók közül többen követnek el bűncselekményeket, mint az alacsonyabb korcsoportba tartozók. Mintegy fokozatos növekedés tapasztalható a bűncselekmény elkövetésében való részvétel tekintetében a 10 év alatti elkövetőktől a 11 - 12 éves elkövetőkön át, a 13 éves korosztályig bezárólag. A 13 évesek veszik ki legintenzívebben részüket a bűnelkövetésben. Ez a már jól ismert aggodalomra ad okot, hiszen amilyen keskeny határvonal választja el a 16-17. évüket betöltött fiatalokat a 18. életév, vagyis a felnőttkor betöltésétől, – megfosztva őket a jog adta enyhébb elbírálás lehetőségétől, -hasonlóan vékony a határvonal a 13. és a 14. életév között, attól, hogy a gyermek bekerüljön a büntetőjogi következmények útvesztőjébe. Külön kiemelendő, hogy az elmúlt öt év átlagában töretlenül nő a 10 év alatti elkövetők száma, s bár a 11 éves korosztályt kivéve mindegyik gyermekkorú korcsoport aktivitása nőtt, aggodalomra adhat okot, hogy a 10 év alattiak intenzitása 1998-at kivételnek tekintve folytonos.

A gyermekkorú bűnelkövetők nemek szerinti megoszlását tekintve szintén hasonló képet kapunk, mint a 14-18 éves elkövetőknél. Évek óta töretlen tendencia, hogy az összes gyermekkorú elkövető 90%-a fiú, míg közel 10%-a leány. Az évek viszonylatában vizsgálva az adatokat azt kell megállapítanunk, hogy 1998-at kivéve fokozatosan nőtt a lányok aránya.(2.sz.tábla)

A gyermekkorú elkövetők nemenkénti és korcsoportos megoszlása

2.sz.tábla

Gyermekkorú elkövetők	1995		1996		1997		1998		1999	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Gyermekkorú elkövetők összesen	4168	100	3689	100	4287	100	3864	100	4133	100
Ebből:										
Fiú	3769	90,43	3336	90,43	3819	89,08	3446	89,18	3635	87,95
Lány	399	9,57	353	9,57	468	10,92	418	10,82	498	12,05
0-10 éves	853	20,47	840	22,77	1077	25,12	910	23,55	999	24,17
11 éves	623	14,95	517	14,01	655	15,28	634	16,41	621	15,03
12 éves	982	23,56	882	23,91	963	22,46	944	24,43	1027	24,85
13 éves	1710	41,03	1450	39,31	1592	37,14	1376	35,61	1486	35,95

A gyermekkorú elkövetők területi megoszlását vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy számuk éve óta a fővárosban az egyik legnagyobb, a megyék viszonylatában Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve Pest megye a leginkább problémás. A legkevesebb gyermekkorú elkövető Vas és Győr-Moson-Sopron megyékre jut. (3. sz. tábla)

Gyermekkorú elkövetők száma és százalékos megoszlása az ország megyéiben

3.sz.tábla

Lakóhelyek	Gyermekkorú elkövetők száma és megoszlása									
	1995		1996		1997		1998		1999	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Baranya	159	3,81	100	2,71	121	2,82	126	3,26	118	2,86
Bács-Kiskun	261	6,26	249	6,75	320	7,46	240	6,21	234	5,66
Békés	151	3,62	79	2,14	172	4,01	139	0,04	115	2,78
Borsod-Abaúj-Zemplén	527	12,64	490	13,28	578	13,48	517	13,38	579	14,01
Csongrád	151	3,62	119	3,23	152	3,55	101	2,61	178	4,31
Fejér	144	3,45	137	3,71	134	3,13	130	3,36	191	4,62
Győr-Moson-Sopron	114	2,74	101	2,74	71	1,66	89	0,02	105	2,54
Hajdú-Bihar	241	5,78	254	6,89	288	6,72	258	6,68	259	6,27
Heves	183	4,39	165	4,47	144	3,36	128	3,31	112	2,71
Jász-Nagykun-Szolnok	179	4,29	200	5,42	270	0 06	242	6,26	264	6,39
Komárom-Esztergom	156	3,74	122	3,31	151	3,52	128	3,31	184	4,45
Nógrád	154	3,69	129	0 04	149	3,48	112	0,03	150	3,63
Pest	327	7,85	237	6,42	363	8,47	341	8,83	296	7,16
Somogy	135	3,24	110	2,98	134	3,13	116	0,03	121	2,93
Szabolcs-Szatmár-Bereg	332	7,97	357	9,68	368	8,58	338	8,75	351	8,49
Tolna	156	3,74	118	0 03	102	2,38	125	3,23	103	2,49
Vas	61	1,46	65	1,76	78	1,82	75	1,94	98	2,37
Veszprém	145	3,48	118	0 03	168	3,92	135	3,49	114	2,76
Zala	122	2,93	115	3,12	77	0 02	52	1,35	103	2,49
Megyék összesen	3698	88,72	3265	88,51	3840	89,57	3392	87,78	3675	8,92
Főváros	459	11,01	413	01 1	431	10,5	459	11,88	447	10,82
Országos összesen	4168	100	3689	100	4287	100	3864	100	4133	100
Ebből külföldi	11	0,26	11	0,30 Ft	16	0,37	13	0,34	11	0,27

A gyermekkori kriminalitás morfológiai jellemzői köréből volt már szó a bűnözés volumenéről, ugyanúgy, mint dinamikájáról is. Nem említettük azonban a gyermekkori bűnözés struktúráját, ami azért annyira fontos, mivel a gyermekkorúak által megvalósított bűncselekmények szerkezete eléggé jellemző módon alakult. (4. sz. tábla)

A gyermekkorú elkövetők száma és százalékos megoszlása bűncselekménycsoportok és egyes kiemelt bűncselekmények szerint

4.sz.tábla

Bűncselekmények	Gyermekkorú elkövetők száma és megoszlása									
	1995		1996		1997		1998		1999	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Gyermekkorú elkövető összesen	4168	100	3689	100	4287	100	3864	100	4133	100
Ebből:										
A személy elleni bűncselekmények	109	2,62	95	2,58	114	2,66	93	2,41	105	2,54
Ebből:										
Szándékos emberölés	1	0,02	4	0,11	2	0,05	1	0,03	3	0,07
Szándékos testi sértés	79	0 02	63	1,71	64	1,49	66	1,71	78	1,89
Közlekedési bűncselekmények	100	2,4	89	2,41	109	2,54	113	2,92	118	2,86
A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények	21	0,01	17	0,46	23	0,54	16	0,41	39	0,94
Ebből: erőszakos közöstsülés	4	000	6	0,16	8	0,19	5	0,13	10	0,24

A közrend elleni bűncselekmények	229	5,49	212	5,75	237	5,53	237	6,13	282	6,82
Ebből: garázdaság	94	2,26	86	2,33	84	1,96	106	2,74	103	2,49
Visszaélés kábítószerrel					3	0,07	10	0,26	9	0,22
Vagyon elleni bűncselekmények	3691	88,56	3270	88,64	3792	88,45	3384	87,58	3566	86,28
Ebből:										
Lopás	1868	44,82	1761	47,74	1872	43,67	1822	47,15	2000	48,39
Betöréses lopás	1106	26,54	880	23,85	1165	27,18	865	22,39	827	20,01
Rablás	166	3,98	126	3,42	178	4,15	147	0,04	166	4,02
Egyéb bűncselekmények	18	0,43	6	0,16	12	0,28	21	0,54	23	0,56

A gyermekkorúak által megvalósított deliktumok esetében évek óta tendencia, hogy a bűncselekmények nagyobb részében vagyon elleni bűncselekményt (80% felett), azon belül is lopást, betöréses lopást követnek el. A bűnözés szerkezeti mutatói arról tanúskodnak, hogy esetükben a másik kimagasló bűncselekmény típus a garázda jellegű, illetve a személy elleni bűncselekmények. A táblázatból kitűnik, hogy jelentősen nőtt a szándékos testi sértések száma, sőt kiveszik részüket az élet elleni cselekményekből is. 1998-ban 1, 1999-ben már 3 emberölést követtek el. Koruknál fogva külön kiemelendő, hogy az utóbbi években számuk nőtt a nemi erkölcs elleni bűncselekményeknél is. 1998-ban 5, 1999-ben 10 gyermekkorú volt aktív részese az erőszakos közönségeknek. Magas a közlekedési bűncselekmények száma, illetve az utóbbi években megjelent a közrend elleni bűncselekmények csoportján belül a visszaélés kábítószerrel bűncselekmény is.

A gyermekkorúak részvételével elkövetett bűncselekmények esetében is a legtöbbször elkövetett büntetőjogba ütköző tett a vagyon elleni bűntettek. Ezeknek az eseteknek igen magas a kárértéke is. Azokban a vagyon elleni bűncselekményekben, melyek elkövetésében gyermekek is segédkeztek, 1998-ban 123 milliós, 1999-ben 136 millió forintos kárt okoztak. A gyermekkorúak részvételével elkövetett bűncselekményeken belül a vagyon elleni bűncselekmények száma 1995 óta csökken, de még mindig 80% körüli. Ellenben igen magas és folyamatosan nő a részvételükkel elkövetett közrend elleni bűncselekmények száma. 1999-ben a közrend elleni bűncselekmény-típuson belül 119 garázdaság, 8 kábítószerrel való visszaélés és 749 okirattal való visszaélés tette.

A 14 év alatt elkövetett bűncselekmények egyik legsajátosabb vonása – hasonlóan a fiatalokhoz – a csoportos (társas) elkövetés súlya. Náluk mindez egy sajátos pszichológiai szükségletből is fakad, visszavezethető a gyermekkorúak társulás iránti igényére, a valahova tartozás biztonságát nyújtó érzésére. Ráadásul a csoportba tartozás további eredményeként megfogalmazódik az az igény is, hogy a kisközösségében státust, helyet vívjanak ki maguknak, ezzel összefüggésben teljesítsék a csoport általi elvárásokat. A csoportos elkövetés nem eseti, véletlen, alkalmi jelenség, hanem tartós folyamat, amely ily módon a csoport életformájává, magatartásmintájává válik, táptalaja a sajátos antiszociális szocializáció következményeként a cselekmény sorozatoknak. Az ilyenforma csoportosulások teret engednek a fiataloknak az agresszív ösztöneik kiélésének, a társas együttlét bátorítólag hat és csökkenti a felelősségtudatot, esetenként olyan cselekményeket is elkövetnek, amelyet egyedül nem tennének meg, ez adja egyben veszélyességét is.

Amellett, hogy jelentősen megnőtt azoknak a gyermekkorúaknak a száma, akik egyedül követték el tettüket, tetteiket, a statisztikai adatok azt mutatják, hogy a társas elkövetésekben legtöbbször a gyermekkorú csoportosulások a jellemzőek (átlagban kb. 40%). Viszonylag magas a fiatalokkal együtt elkövető gyermekkorúak aránya (kb. 15%), bár az utóbbi két évben csökkent az arányuk. Az akták arra utaltak, hogy ez utóbbi esetben jellemző volt, hogy a társas elkövetéseknél a gyermek- és fiatalok közös társaságba tartoztak, sőt barátok, testvérek. Pár év választotta el őket, lényegében cselekvéseikben nem tértek el egymástól, vagyis nem volt jellemző a speciális szerepfelosztás. A gyermekkorú elkövetők

döntően egy cselekményes bűnelkövetők, de figyelemre méltó a több bűncselekményt elkövetőknél azoknak az eseteknek a száma, amelyben öt esetnél is többet regisztráltak. Ezeket a sorozatcselekményeket döntően a társas elkövetés keretében hajtották végre.

A felnőttkori bűnözéshez képest a kiskorúak által megvalósított bűnözés eltérésére utal, hogy az utóbbiak által elkövetett bűncselekményekből a szakemberek szerint általában hiányzik a premeditáció, csak kis százalékban fordul elő a tervszerűség. Ugyanakkor bizonyos esetekben, különösen a társas elkövetés keretében végrehajtott sorozatbűncselekményeknél találkozhatunk a tervszerűség bizonyos jegyeivel. Ettől eltekintve nagyobb jelentősége van a különböző cselekményekben az indulati kategóriáknak. Természetesen ehhez hozzáfűzendő, hogy a gyermekkorúaknál az életkorból kifolyólag az alkoholfogyasztásnak, a kábító hatású anyagoknak nincs olyan szerepük és hatásuk a tettek elkövetésénél, mint mondjuk a fiataloknál, vagy még inkább a felnőtteknél. Ami általános, hogy a kiskorúak kriminalitásában nagy szerep jut az alkalom kihasználásának vagy kényszerítő erejének, emellett sűrűn lehet találkozni más személyek befolyásoló hatásával.

10 éves időtávban 4-6 %-a azoknak a bűneseteknek a száma, amelyet a gyermekkorúak felnőttekkel köveiték, míg 16-18 %-uk vegyesen – fiatal és felnőtt korúval közösen – valósították meg tettüket, ez utóbbi adat 1999-ben szintén csökkent. (5. sz.tábla)

Gyermekkorú elkövetők száma és megoszlása a bűnözésben résztvevő csoportok jellege szerint

5.sz.tábla

Év	Gyermekkorú elkövetők összesen	Ebből									
		Egyedül	%	Gyermekkorúval	%	Fiatalkorúval	%	Felnőttkorúval	%	Vegyesen	%
		követte el a bűncselekményt.									
1991	4240	951	22,4	1712	40,0	670	15,8	205	4,8	702	16,6
1992	4488	1041	23,2	1819	40,5	714	15,9	198	4,4	716	16,0
1993	4128	944	22,9	1682	40,7	663	15,3	196	4,7	673	16,3
1994	4168	883	21,2	1732	41,6	628	15,1	166	4,0	759	18,2
1995	4168	819	19,6	1626	39,0	670	16,1	204	4,9	849	20,4
1996	3689	779	21,1	1498	40,6	572	15,5	224	6,1	616	16,7
1997	4287	897	20,9	1773	41,4	640	14,9	208	4,9	769	17,9
1998	3864	865	22,4	1592	41,2	494	12,8	220	5,7	693	17,9
1999	4133	1081	26,2	1777	43,0	499	12,1	183	4,4	593	14,3

Döntően a mikrokörnyezet figyelmetlenségének és közömbösségének, vagyis szülői, gondozói felügyelet és ellenőrzés hiányának, bizonyos esetekben ráhatásának köszönhetően jellemző a társas elkövetés. A konkrét ügyek vizsgálatakor nem egy esetben kiderült, hogy a tettet a gyermek a szülővel, illetve közeli hozzátartozójával követte el. Míg a fiataloknál elkövetett eseteknél jobbra egyenrangú partnerek voltak a 14 év alatti elkövetők, addig jelentős eltérés volt tapasztalható ez ügyben a felnőttekkel elkövetett eseteknél. Azokon a szörványos eseteken túlmenően, amikor a gyermekek igyekeztek túllépni felnőtt társukon, jobbra eszközként használták őket, illetve bizonyos cselekedeteket velük végeztettek, részben a könnyebb elkövetés érdekében, részben pedig abból a megfontolásból, hogy a gyermekeket nem érheti büntetőjogi felelősségrevonás, nem egyszer ezen okból rájuk kenték az általuk el nem követett cselekvéseket is.

Ami a gyermekkorú elkövetők személyi és családi körülményeit illeti, az egyetlen adat, amelyhez az egységes rendőrségi és ügyészségi adatszolgáltatáson keresztül hozzáférhetünk, a családi környezet meghatározása. A kriminálstatisztikai adatok arra utalnak, hogy 1995-1999 között eltelt időszakban a 14 év alatti elkövetők több, mint 70%-át a két szülő együtt nevelte. Csupán 13% körül mozgott azoknak az aránya, akiket elvált szülők neveltek, 6% körül alakult a különböző gyermek és ifjúságvédő intézetekben, gyermekotthonokban nevelkedett gyermekkorú elkövetők száma. (6.sz.tábla)

A gyermekkorú elkövetők családi környezete (6. sz. tábla)

Gyermekkorú elkövetők	1995		1996		1997		1998		1999	
	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%	száma	%
Gyermekkorú elkövetők összesen	4168	100	3689	100	4287	100	3864	100	4133	100
Ebből										
Apa és anya neveli	3077	73,82	2685	72,78	3200	74,64	2842	73,55	3080	74,52
Elvált szülő neveli	514	12,33	462	12,52	531	12,39	486	12,58	524	12,68
Özvegy szülő neveli	131	3,14	121	3,28	112	2,61	109	2,82	106	2,56
Életközösségben élő szülő neveli	64	1,54	74	2,01	72	1,68	71	1,84	76	1,84
Nevelő, ill. nagyszülő neveli	94	2,26	103	2,79	87	2,03	90	2,33	112	2,71
Testvér, vagy más rokon neveli	26	0,62	24	0,65	22	0,51	19	0,49	26	0,63
Gyermekotthonban, intézetben él	262	6,29	220	5,96	263	6,13	247	6,39	209	5,06

A statisztikai adatok ezekben az esetekben különösen alkalmatlanok tudományos jellegű következtetések levonására. Ugyanis semmit nem árulnak el magáról a gyermeket körülvevő nevelő, szocializáló mintáról. A kétszülős család modell sem jelenti szükségképpen, hogy minden rendben van, a rendezett családi háttért. Az esetek bizonyos része pont arról tanúskodik, hogy az ilyen családokban gyakoriak voltak a veszekedések, konfliktusok, a megromlott családi légkör, ami legalább annyira törést jelent a gyermek szocializációjában, mint mondjuk egy esetleges válás. A házasságok felbomlása, illetve a fel nem bontott, de rendezetlen házasságok és következményeik, veszélyeztetik a kiskorúak személyiségfejlődését, nehezítik a kiskorúak helyzetét. A táblázat adatai arról tanúskodnak, hogy az elmúlt évben csak a gyermekotthoni gyermekek, illetve az özvegy szülők által nevelt gyermek elkövetők száma csökkent, a többi családi környezet kategóriába tartozók száma nőtt. Az iskolai hatásról és szerepéről sem tudunk semmit, pedig ez a család után a leginkább meghatározó közösség és hatás.

Az okokra rátérve a rendőrségi felmérések azt mutatják, hogy a gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények előmozdító okaiként ki kell emelni a rossz baráti környezet, a kalandvágyat, az anyagi haszonszerzést. Ide sorolandó a már korábban említett közömbös szülői magatartás, valamint a tipikusan bűnöző családi környezet, a bűnöző életmódra berendezkedett családok. Az ilyen családokban már kisgyermekkorban megkezdődik a fiatal „képzése”, amely kisebb súlyú bolti lopásokkal kezdődik, majd a gépkocsi feltöréseken át az ún. „fajsúlyosabb” bűnelkövetésekbe torkollik nem egy esetben.

Több családnál megfigyelhető az ilyen bűnöző karrier. A felsoroltakon kívül a szakemberek az egyéb elkövetési okok és körülmények közül kiemelni szokták a gyermekeknél egyre gyakrabban tapasztalható játéktermi szenvedélyt és annak

következményeit. Rendkívül negatív hatást gyakorolnak a gyermek és fiatal-korúakra a különböző szórakozóhelyek, ahol a jelenleg is hatályos rendelkezések ellenére korlátlan mennyiségű alkoholt biztosítanak a fiataloknak. A játéktermi szenvedély, a különböző korlátlan szórakozási vágy kielégítéséhez szükséges pénz előteremtése különböző bűncselekmények elkövetésére motiválja a fiatalokat. A deviáns magatartásformák csoportos – sokszor dolog elleni erőszakra inspiráló – randalírozásokban, rendszeres és túlzott alkoholfogyasztásban, közös bűnelkövetési formákban realizálódnak.

A jogalkalmazási és gyermekvédelmi tapasztalatok arra utalnak, hogy a tartósan fennálló veszélyeztetettség könnyen válik a kiskorúak devianciájának alapjává. A veszély mindkét oldalon fennáll, hiszen egy veszélyeztetett kiskorú könnyebben válhat akár a deviancia, bűncselekmény elkövetőjévé, akár annak sértettjévé, áldozatává.

A nők és az idősek mellett az áldozattá válás szempontjából a harmadik kiemelt csoport a kiskorúak. A büntetőjog szempontjából talán ez a nemzedék a legpreferáltabb, így biztosabb és szélesebb körű adataink vannak a gyermek- és fiatalkorúak kárára elkövetett bűncselekményekről. Esetükben az utóbbi időben megnőtt a saját nemzedékük ellen megvalósuló kriminalitás. Az elmúlt időszak új jelenségei közé sorolható, hogy a gyermek, illetve fiatalok által elkövetett rablások, testi sértések áldozatai jelentős részben a kortárs csoportokból tevődnek össze. Nem egy eset arról tudósít, hogy hogyan vették el egy kiskorútól iskolatársai a biciklijét, ruháját, zsebpénzét. Valószínű, hogy itt magas látenciával kell számolnunk, hiszen a kiskorú károsult félelme vagy szégyenérzete miatt sok esetben nem közli a vele történeteket. Sokat olvashatunk mostanság arról, hogy a kiskorúak által elkövetett bűncselekményeknél jelentős a testi, illetve a garázda tettek száma, amelyeknél figyelmet érdemel az elkövetés brutalitása és elvetemültsége. A gyermek-és fiatalkori életkor sajátosságaiból fakadóan értelmi és érzelmi világuk még nem alakult ki teljesen, tudati és erkölcsi gátlások nem fékezik őket. Nincsenek tekintettel a teljesen kiszolgáltatott, rendszerint hozzájuk hasonló korú vagy éppen idős korú sértettekre. A két kiemelt áldozati csoportjuk esetében a bűncselekmény megvalósításához szükséges erőszakon túlmenő agresszivitás tapasztalható. A fiatalkorú elkövetők a sértetteket esetenként akkor is bántalmazzák, amikor ellenállásukat már letörték, és céljukat elérték. A szadista elkövetési mód a természetes személyek mellett jellemző a rombolásoknál is.

A sértetti oldalt vizsgálva az 1999-es adatokból azt kell látnunk, hogy általában véve az összбүнözéshez hasonlóan valamennyi bűncselekménycsoportnál csökkent a sértettek száma. Általában elmondható, hogy a sértetté vált kiskorúak a személy elleni, a házasság, – a család – az ifjúság és nemi erkölcs elleni, valamint a vagyon elleni bűncselekményeknek esnek áldozatul. (7.sz.tábla)

A gyermekkorú sértettek megoszlása a természetes személy ellen elkövetett bűncselekményeknél

7.sz.tábla

Bűncselekmények, bűncselekmény- csoportok	1995		1996		1997		1998		1999	
	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
Gyermekkorú sértettek összesen	2996	100	3081	100	3818	100	2946	100	3339	100
Ebből:										
Személy elleni bűncselekmények:	410	13,68	363	11,68	440	11,52	399	13,54	442	13,24
Ebből:										
<i>Szándékos emberölés</i>	34	1,13	29	0,94	34	0,89	44	1,49	33	0,99
<i>Súlyos testi sértés</i>	164	5,47	159	5,16	164	4,3	133	4,51	122	3,65
Közlekedési bűncselekmények	252	8,41	213	6,91	179	4,69	222	7,54	192	5,75
Ebből:										
<i>Közúti balesetek</i>	227	7,58	189	6,13	165	4,32	197	6,69	171	5,12
<i>Halálos közúti balesetek</i>	32	1,07	20	0,65	18	0,47	27	0,92	18	0,54
A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények	536	17,89	566	18,37	658	17,23	718	24,37	707	21,17
Ebből:										
<i>Nemi erkölcs elleni bűncselekmények</i>	48	1,6	61	1,98	58	1,52	54	1,83	67	2,01
Vagyon elleni bűncselekmények	1730	57,74	1856	60,24	2462	64,48	1512	51,32	1911	57,23
Ebből:										
<i>Lopás és betöréses lopás</i>	1114	37,18	1043	33,85	2098	54,95	1109	37,64	1364	40,85
<i>Rablás</i>	246	8,21	155	5,03	176	4,61	181	6,14	196	5,87
<i>Kifosztás</i>	5	0,17	6	0,19	2	0,05	3	0,1	3	0,09

Ezek közül is kiemelendő a vagyon elleni bűncselekmény kategória, amelyben az összes sértetté vált kiskorúnak fele válik áldozattá. Bár a vagyon elleni bűncselekmények károsultjai mellett, személy elleni támadásoknak csak jóval kevesebben vannak kitéve, de valószínűsíthető, hogy ez utóbbi esetben nagy látenciával kell számolnunk. A családon belüli erőszak, a szexuálisan bántalmazott gyermekek ügye nem minden esetben jut el a hatóságokhoz. Az a jelzőrendszer, amely többek között arra hivatott, hogy időben jelezze az ilyen eseteket, rosszul működik. Az óvoda, iskola, a közvetlen környezet törvényi kötelezettsége ellenére sem szívesen avatkozik a családok ügyeibe.

Bár a sértettek száma összességében csökkent, a sértettek korosztályos bontása differenciálja az általános csökkenés tényét.²⁹ A gyermekkorú sértettek száma összességében emelkedést mutat az előző évhez viszonyítva: 11,8%-kal. Ez a tendencia 1995 óta (1998. évet kivéve) töretlen. A legveszélyeztetettebb korcsoportok 1999-ben a gyermekkorúaknál a 13 évesek, ahol 10.000 hasonló korú lakosra 64,3 bűncselekmény jut. A fiatalkorúak esetében a 17 évesek, ahol 10.000 hasonló korú lakosra 153,9 bűncselekmény jut, a felnőtt korúaknál a 40-44 évesek, akiknél ez az érték 553,7. Az időskorúaknál, vagyis a 60 év felettiekénél 10.000 hasonló korú lakosra jutó bűncselekmények száma 294,18.

²⁹ „Tájékoztató az ismertté vált bűncselekmények sértettjeiről, valamint a sértettek és elkövetők kapcsolatairól az 1995-1999. években.” Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya, Budapest, 2000.

A kiskorú áldozatok és a bűncselekményfajták viszonyát tekintve a következő megállapításokat tehetjük. Az össz-bűncselekményeken belül a nemi erkölcs elleni bűncselekmények közül kiemeltként kezelt erőszakos közönségek esetében 4,3%-os csökkenés mutatható ki. Joggal feltételezhető azonban, hogy itt rendkívül magas a látencia, ezért ilyen magas ez a szám. E csökkenésen belül azonban nőtt a gyermekkorú áldozatok száma az előző évhez viszonyítva: 19,4%-kal. 333 áldozat közül 67 gyereklány. A vagyon elleni bűncselekményeknél is növekedést mutat a gyermekkorú károsultak száma. Az emelkedés esetükben 20,9%-os. Számuk elsősorban a lopások esetében nőtt 18,7%-kal, a rablásoknál 7,65%-kal. E cselekménycsoporton belül a fiatalok károsultak esetében is minimális, 0,5%-os növekedés mutatható ki. Figyelmeztető jelenség azonban az, hogy náluk a rablások sértetteinek száma az előző évhez viszonyítva 32,6%-kal nőtt. Speciális kategóriát képeznek az össz-bűncselekmények közül az ún. erőszakos és garázda jellegű bűncselekmények. Valamennyi csoporttal ellentétben ezek sértetteinek, áldozatainak, károsultjainak a száma minimális növekedést mutat: 0,15%-ot. A növekedés ezen belül sokkal szembetűnőbb a gyermekkorúak esetében 11,9%, míg a fiataloknál 15,5%. Az 1998. évhez képest nőtt a gyermekkorúak kárára elkövetett személy elleni bűncselekmények száma az emberölések esetében: 25%.

A kiskorú sértettek esetében különösen célszerű megvizsgálnunk a sértett – áldozat viszony alakulásában a hozzátartozó, a nevelő és gondozó kategóriáját.⁵ A hozzátartozók kimagaslóan magas arányt képviselnek 1999. évben. Emberölések esetében 23,37%-ot, erőszakos közönségek esetében 11,35%-ot. Emellett minimálisan, de nőtt százalékos arányában a súlyos testi sértések, a garázdaság és a vagyon elleni bűncselekményeknél szerepük. A különböző bűncselekménytípusokon belül az erőszakos közönségek esetében a sértett nevelőjének, gondozójának kimagasló a szerepe: 3,83%. A többi bűncselekménytípusnál a nevelő, gondozó szerepe 0,5% alatt maradt. Kivételként említhető a legsúlyosabb bűncselekményi kategóriában, az emberölések esetében a nevelő szerepe: 1,01%.

Bár a dolgozat témáján kívül eső területről van szó, de mindenképpen szót érdemel, hogy a kiskorúak sérelmére elkövetett bűncselekmények vizsgálata nem nélkülözheti azt, hogy a cselekményeket mind a család társadalmi szerepének megváltozása folyamatában, mind pedig a társadalmi ideológia mozgásfolyamataiban is elhelyezzük. Ennek fontossága abból a felismerésből adódik, hogy a gyermek értéke a társadalomban történetileg változó, s ettől függően más-más korokban más-más szülői magatartások tűnnek helyénvalónak, illetve a helyes, elismert szülői-nevelői viselkedéstől eltérő magatartásokra is eltérő a társadalmi válasz. Napjainkra a gyermekorientált szemléletmód a jellemző, ez fokozottabb odafigyelést eredményez a felnőtt társadalom részéről a gyermek, mint családtag kárára elkövetett bűncselekményeknél. Jól ismert tény, hogy a családon belül áldozattá vált gyermekkorú esetében egyrészt egy negatív szocializációs folyamat működik, amely egyben a bizalom talapzatát dönti le megannyi kedvezőtlen tendenciájával. Másfelől egy kóros irányt vett személyiségfejlődést eredményezhet, táptalaját adva egy patológiás fejlődésiránynak. Ráadásul a korrigálásra sok esetben lehetőség sem nyílik, mivel a személy elleni támadások kategóriáján belül magas látenciával lehet számolni, hiszen a családon belüli erőszak, illetve a szexuális zaklatások révén bántalmazott gyermek ügye csak esetenként jut el a hatóságokhoz, és akkor sem elsődleges cél az érzelmi rehabilitáció.

A kiskorú sértetté válás oksági tényezőjének szubjektív oldaláról elsősorban a védekezésre képtelen állapot, az óvatosság hiánya, illetve a kiszolgáltatottságból eredő függő viszony játszik kiemelkedő szerepet. Az objektív körülmények vizsgálatánál

elsősorban a környezet közömbössége dominál. Emellett gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy az alkohol hatása is szerepet játszik a sértetté válásban.

A gyermek és fiatalok esetében a csavargás mellett a veszélyeztetettség az egyik leginkább devianciaképző jelenség. Az elmúlt évek gyámügyi adatai arra utalnak, hogy a nyilvántartott kiskorúak száma évről-évre jelentősen emelkedik. Igaz az országos trend 1998 óta változást mutat, amennyiben ettől az évtől kezdve csökkent a nyilvántartásba vett veszélyeztetett gyermekek száma (8.sz.tábla), de ez valójában inkább „játék a számokkal”, hiszen nem egyértelmű és dokumentált, hogy ki, kit és milyen alapon tekintett vagy tekint veszélyeztetettnek, ennek mi a tartalma, előzménye és következménye.

A 18 év alattiak és a gyámhatóságnál nyilvántartott veszélyeztetett kiskorúak számának alakulása 1993 és 1999 között

8.sz.tábla

Év	18 év alattiak száma	Veszélyeztetett kiskorúak száma	Veszélyeztetett kiskorúak %-a a 18 év alattiak számához
1993	2636 599	303 814	11,52
1994	2573 990	319 259	12,40
1995	2563 606	313 255	12,21
1996	2438 569	331 923	13,61
1997	2337 096	420 158	17,97
1998	2308 830	380 341	16,47
1999		298 500	

Az 1998-as, 1999-es évek, rövid időtartalmuknál fogva még egyébként sem alkalmasak arra, hogy következtetéseket vonjunk le belőlük a változás alakulásáról, vagy akár előre prognózist adjunk egy hosszabb távon előttünk álló kedvező tendenciáról. Mindenesetre az adatok értékelésénél szem előtt kell tartanunk azt, hogy 1997-ben új jogszabály lépett hatályba. Az 1997 november 1-jei jogszabályváltozás értelmében anyagi okokból a kiskorút nem lehet a családjától elválasztani. Ez azért is fontos, mert a gyermekvédelmi törvény előbbi fontos rendelkezése egyben elvi garanciát is tartalmaz a deklarált anyagi segítség intézményes biztosítására. Ez azt jelenti, hogy az anyagi okok miatt veszélyeztetett kiskorút, nevelő szülőket kell támogatásban részesíteni, ami nagy feladatot ró az állami, önkormányzati segítségnyújtásra. A nyilvántartásba vétel okai lényegében az elmúlt éveket tekintve nem változtak. A csökkenés mellett az összes nyilvántartott több, mint felét az anyagi okok miatti veszélyeztetettség teszi ki. A veszélyeztetett gyermekek számának csökkenése azért meglepő, mert nincs összhangban a rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülők magas arányával. Tény, hogy nem szükségszerű a kettő között a fedés, bár némi összefüggés a gyermekvédelmi támogatásban részesítettek és a veszélyeztetettként minősítettek között sejthető. Ráadásul évek óta a szakemberek felől kritika éri a rendszert, miszerint hiányoznak a konkrét besorolást lehetővé tevő kritériumok, így a minősítés óhatatlanul is tartalmaz szubjektív elemeket.

Ha a kedvező alakulást részletesebben vizsgáljuk némi korrekciót kell, hogy tegyünk.. 1997-től, a változások idejétől nézve az adatokat azt láthatjuk, hogy a kedvező tendencia mögött az anyagi veszélyeztetettség csökkenő aránya áll. (1998-ban 315.023, 1999-ben 2220628 fő) Ugyanakkor az utóbbi éveket tekintve mind a környezeti (1998: 38.886, 1999: 44.539), mind a magatartásbeli (1998: 21.174, 1999: 24.325), mind az egészségi okokból (1998: 5258, 1999: 7018) nyilvántartottak száma nőtt. Ráadásul nőtt a védelembe vett

kiskorúak száma is (1998-ban 9824 fő, 1999-ben 11.152 fő). A veszélyeztetettek számának csökkenése mellett is több százezer gyerekről beszélünk anélkül, hogy tudnánk valójában, kik azok, akik már vagy most nem veszélyeztetettek, és mi okozta, mi okozza a változást, azt pedig különösen nem tudhatjuk, hogy milyen mértékben befolyásolja a védelemben vettek alacsony számát az a tény, hogy ezekben az esetekben dokumentálni kell a védelemben vétel előzményeit és a kialakult veszélyeztetettség megszüntetésének módját is. Arra nézve sincsen adat, hogy a rendszeres gyermekvédelmi támogatás hány gyerek esetében eredményezi az anyagi ok megszűnését, de az ma is jellemző, hogy a törvényi szabályozás ellenére döntően anyagi okból, vagy annak következtében előállt élethelyzetek miatt emelik ki a gyereket a családjából.

A 14 év alattiak esetében az 1997. XXXI. törvény értelmében az önkormányzatok, illetve a gyámhivatalok jogosultak eljárni és intézkedni, a büntetőhatósági büntetés esetükben kizárt. Az adatok arról tanúskodnak, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás keretében a leggyakrabban védő, óvó intézkedéseket, illetve az azok helyébe lépő védelemben vételi intézkedéseket alkalmazták.⁶ Sajnos semmiféle adattal és ismerettel nem rendelkezünk arról, hogy valójában mi történik a bűncselekményt elkövetett 14 év alattiak esetében, sem a védelemben vétel, sem a szerencsére ma már jóval kisebb számú ideiglenes hatályú intézményes elhelyezés esetén. Élnünk kell a gyanúperrel, hogy a helyi ellátás nem tud megbirkózni azzal a nagyon összetett és sokféle szakértelmet kívánó szakmai feladattal, amit ezek az ügyek megkövetelnek. Már az is gyakran okoz gondot, hogy a helyi intézmények felmérjék, mi vezetett a cselekmény elkövetéséhez, hogyan lehet megelőzni a hasonló eseteket, mikor milyen beavatkozás indokolt. A legtöbb településen az iskola kínálkozik egyetlen lehetséges intézményként, ahol mód lehetne a gyerek nevelésének korrekciójára, ez azonban a tapasztalatok szerint nagyon ritkán felvállalt feladat. A családjukból kiemelt és intézményes ellátásba kerülő gyerekek esetében pedig ugyancsak hiányzik a tervezett, speciális korrekció lehetősége, a tervezés és eredményesség értékelése.

A fentebb felsorolt adatok nem könnyítik meg a gyermekkori kriminalitás helyzetének és dinamikájának megítélését. Ezzel párhuzamban további kérdések felvetése alapozódik meg. Mennyire hatékonyak a kiskorú elkövetőkkel szemben elrendelhető intézkedések? A rendelkezésre álló hatósági eljárások elégségesek és megfelelőek-e a súlyosabb elkövetések esetében? Egyéni szinten, eléggé visszatartó erejűek-e ezek az eszközök, közösségi szinten, kellően szolgálják-e a társadalom védelmét? Megoldás lenne-e a mostanság felerősödő igény megvalósítása, vagyis a büntetőjogi vétőképes korhatár leszállítása? Ezeket a kérdéseket nem lehet érzelmi vagy ideológiai alapon eldönteni, csak megfelelő hitelességű kutatások és elemzések értékelése alapján. A gyermekvédelmi törvény bevezetése óta láthatóvá váltak azok a hiányosságok – szakember, megfelelő feltételek és felkészültség hiánya, helyi önkormányzatok „ellenállása” – amelyek nehezítik az egyébként jó szellemiségű és a gyerekek mindenek felett álló érdekeit figyelembe vevő végrehajtást. Az mindenestre tény, hogy önmagában még a leghatékonyabb gyermekvédelmi rendszer sem elegendő a gyermek és fiatalkori bűnözés visszaszorítására. A veszélyeztetettség figyelő hálójára mellett, amely direkt módon igyekszik felfedezni a potenciális gyermekeket, a célzottan megóvandó populációt, fontosnak tartanám a teljes populációra vonatkozó általános megelőzést. A bűnmegelőzés és bűnüldözés mellett kiemelt szerephez kell, hogy jusson az általános prevenció. Ez utóbbi milyensége pedig elsősorban szociálpolitikai, oktatáspolitikai, családpolitikai és egészségügyi kérdés. Ezen intézmények fejlettségétől, kiépítettségétől és elérhetőségétől függ.